

"BOLEST NA SMRT" SÖRENA KIERKEGAARDA

Toma Gruica

Pišući pod pseudonimom Anti-Climacusa, Sören Kierkegaard istražuje očaj, *die Verzweiflung*, kroz narav čovjeka i njegov odnos naspram samog sebe. Kierkegaard služeći se ironičnom, Sokratskom metodom i metodom ponavljanja, nas navodi k tome da istražimo tko smo mi i navodi nas da budemo ono što zapravo jesmo; što je uočljivo od samog podnaslova djela: „jedan kršćanski psihološki razvoj za izgradnju i pobuđenje“, pobuđenje individualnosti čovjeka.

U uvodnom poglavlju kroz citate Ivanovog Evanđelja o uskrsnuću Lazara, dolazimo do objašnjenja iskaza „bolest nije na smrt“. Sami izraz „bolest na smrt“ označava bolest kojoj je ishod i stoga i kraj smrt, smrtonosna bolest. Krist prije smrti Lazarove je rekao da „ova bolest nije na smrt“, ali ne zbog toga što je znao da će Lazar čudom uskrsnuti i stoga njegova bolest nije na smrt, već zbog toga što je preko Krista Lazar povjerovao i ostvario vječni život; Lazarova bolest nije na smrt već „na slavu Božju, da se po njoj proslavi Sin Božji.“ Za čovjeka kršćanina, ni „patnja, teškoća, bolest, bijeda, nevolja, nedaća, muka, ni tuga“, ne znače bolest na smrt, zbog vjere u prolaznost ovozemaljskog i vjeru u vječni život, te s time smrt nije smrt nego prijelaz i nastavljanje vječnog života. Kršćanin za razliku od „prirodnog čovjeka“ zna da smrt nije kraj i da se nad smrću ne treba očajavati, ali upravo iz vjere kršćanina proizlazi prava „bolest na smrt“.

Odnos prirodnog čovjeka prema čovjeku kršćaninu je kao odnos djeteta prema odraslome; dijete se ne boji onoga o čemu nije svjesno, a kršćanin svjestan onoga u što vjeruje, dolazi u stanje očaja. Za razliku od tjelesne bolesti koja završava smrću i raspadom tijela, bolest duše koja je neraspadljiva ne završava smrću, te je ona prema

Kierkegaardu prava „bolest na smrt“, a to je očaj. Očaj proizlazi iz našeg ne poznavanja Boga, a ne poznajući Boga ne možemo upoznati ni sami sebe. Kad govorimo o „samom sebi“, odnosno o našem sebstvu, govorimo o čovjeku kao samoodnosu, o odnosu koji nastaje kada se odnosimo sami prema sebi, kao što svijest kad postane svijesna sebe se naziva samosvjesnom. Tek u tome odnosu odnosa prema sebi, može izroniti duša. Kierkegaard navodi da čovjek je biće sinteza, da je čovjek dijalektični odnos međusobno oprečnih pojmova poput vječnosti i vremenitosti, beskrajsnosti i krajnosti, slobode i nužnosti, kao i vječne duše i propadljivog tijela.

Čovjek je stoga paradoksalno biće odnosa, kao treća figura između vječnosti i vremenitosti koja ih drži skupa, te upознаavajući jednu krajnost čovjek upoznaje i drugu, postaje više svjestan sebe, te tako u jednoj goreputujućoj spirali dolazi bliže svome cilju što je upoznavanje samoga sebe. Sve što jest je po sebi ili po drugome, a pošto je čovjek je u odnosu s samim sobom nije mogao biti po sebi; odnosno kao što iznosi Anselmo u Monologiumu, već čovjek „postoji po drugom vječnome“ koje je nužno Bog koji je postavio čovjeka kao takav odnos. Kierkegaard isto piše, da u samoodnosu mi smo zapravo u odnosu prema drugome, prema Bogu, jer „izranjanje duše“ ne prozilaži iznutra, već iz vanka. Kao što Hegel u Fenomenologiji duha piše da naša samosvijest proizlazi iz refleksije svijesti o drugome, ne nužno o svijesti o Bogu premda je to konačni zaključak, gdje postajemo svjesni naše svijesti o drugome i stoga samosvjesni. Kada govorimo o upoznavanju sebe, kao našem cilju i kao gubljenju očaja, zapravo govorimo o upoznavanju Boga kao našeg cilja, cilj da stanemo u odnos naspram Bogu i to u potpunoj čistini, kako bi upoznali naše „vječno sebstvo“ što je jedino sebstvo koje stvarno jest, a to je Božje u kojem nema očaja. Kao što sv. Toma Akvisni dokazuje u svome petom putu kao i u govoru o nužnosti vječnog života, čovjek teži blaženstvu što je Bog ali ne može

sam postati Bogom, te tako čovjek ne može ni sam izgubiti očaj, jedino ga može ublažiti približujući se Bogu sve do jedinstva duše s Bogom.

Sve dok čovjek ne upozna sebe i stoga upozna Boga, on će biti očajan. Bitno je istaknuti kako je očaj stoga nešto nepoželjno, određeno zlo, ali i blaženstvo jer nas vodi k Bogu i ono što nas razlikuje od životinja. Tako Kierkegaard navodi više oblika očajnog čovjeka, od koji je prvi onaj oblik koji proizlazi kada čovjek odbacuje upoznati sebe i odlučuje živjeti u neznanju. Tog čovjeka Kierkegaard naziva „prirodnim čovjekom“, on je iznad životinje jer unatoč svoje želje on svejedno osjeća očaj, ali stoji kao životinja u odnosu naspram čovjeka. Zašto? Zbog toga što očaj je ujedno bijeda i dobro, bijeda jer očajavamo, a dobro jer navodi prema upoznavanju sebe i stoga prema Bogu. Za razliku od anksioznosti, Angst, koja nema predmet strahovanja, očaj ima svoj predmet, te tako dolazimo do drugog oblika očaja a to je očaj nad samim sobom. Očaj nad samim sobom proizlazi prvo iz želje da budemo nešto što nismo, u smislu da izgubimo ono što jesmo. Kako ovisnik o moći, megalomanijak dođe u stanje „ili Cezar ili ništa“, ne očajava zbog toga što nije postao Cezarom, već jer je ostao isti kao i prije, što se ne može sebe riješiti. Kada očajavamo o smrti bližnjega, očajavamo opet nad sobom, koji je ostao bez bližnjega. Tako, očajavanje nad sobom, očajnički željeti izgubiti samog sebe, je temelj svakog očaja, svejedno govorili o tome da ne želimo biti ono što jesmo ili da želimo biti ono što nismo. Usporedno s očajem iz želje da nismo ono što jesmo, postoji i očaj iz želje da budemo ono što jesmo, u smislu da se zaokupiramo s kozmetičkim demonstracijama onoga što vidimo kao „ono što jesmo“, što je unikatno za nas i što upravo nas razlikuje od drugih.

Sebe gubimo kada u sintezi odnosa krajnosti koje nas čine izgubimo ravnotežu. Uneravnoteženje je nužan aspekt odnosa, kao što liječnik može potvrditi da niti jedna

osoba nije potpuno bez bolesti, tako ni svaki odnos nije u potpunosti uravnotežen. Tako gubljenjem sebe u onom beskrajnom i mogućem živimo u vlastitoj fantaziji, u slijepoj želji mogućih ostvarenja dok se u realnosti zapravo ništa ne mijenja, dok gubljenjem u ono vremenskom i ostvarenom živimo dosadnim, primitivnim i malograđanskim životom. Prema Kierkegaardu, radi se o različitim pokušajima nadomještanja Boga kao onog što nas je stvorilo i održave onakve kakve jesmo, bilo to tjelesnim dobrima, neznanjem, bježanjem u fantazmu, ili nadomještanje Boga samim sobom, a kako smo odnos u samoodnosu takav temelj koji nije od Boga je nemoguć i neodrživ. Čak i kad pomislimo da jesmo nešto drugo, zapravo smo samo isprazna imitacija onoga što nismo, onoga što je Bog stvorio kao takvo i kao savršeno „takvo“. Možemo smatrati da očaj proizlazi iz našeg odbacivanja, ili neznanja, da čovjek nije samo tijelo, već i duša, koja je Božja i koja je vječna. S druge strane, ne možemo pobjeći prema Bogu tako da u potpunosti odbacimo naše tjelesno, tu se radi opet o fantaziji, jer čovjek nije samo duša već i tijelo. Želja za odbacivanjem sebe i odbacivanjem Boga proizlazi iz slabosti, manjka kapaciteta, pa prihvatimo to što jesmo svidjelo nam se ili ne, i da pritom odolimo svemu onome što bi nam moglo zamagliti oči. Ovdje možemo spomenuti i čestu podjelu na malograđanina, estetičara, etičara i religioznog čovjeka; prva tri oblika življenja osjećaju očaj, upravo jer govorimo o ljudima, ali njihov očaj ne neautentičan, pošto smatraju da se očaj može izliječiti ovozemaljskim dobrima ili vlastitim naporom, dok religiozan čovjek jedini posjeduje, kako Kierkegaard to naziva, autentični očaj, gdje čovjek shvaća paradoksalnu potrebu za prihvaćanje svog sebstva, i gubljenja „svog“ sebstva pred Bogom.

Kao slobodno biće, čovjek ima slobodu da i potpunom shvaćanju potrebe Boga i shvaćanju nas kao duše, mi Bogu možemo okrenuti leđa, i što više gledamo u sebe to se više okrećemo od Boga, pa i od pravoga sebe. Tako upadamo u doljepadajuću spiralu odmicanja od Boga što se nazivamo revoltom protiv Boga, ili jednostavno rečenom

upadamo u grijeh. „Sokrat je dokazao besmrtnost duše istaknuvši kako bolest duše, grijeh, ne dovodi do njenog raspadanja, dok bolest tijela dovodi do njegovog raspadanja. Tako možemo dokazati i ono vječno u čovjeku tako da istaknemo da ima očaj; da nema vječnoga u čovjeku ne bi čovjek ni mogao biti očajan, te ako bi očaj kao bolest raspadao sebstvo, onda očaja također ne bi bilo.“ Tako je očaj, kao odmicanje od Boga i pristajanje grijehu bolest sebstva i bolest na smrt; očajnik je smrtno bolestan, a nemože umrijeti, jer upravo nemogućnost „smrti“ i gubljenja sebe je očaj. Tako, očaj paradoksalno koji nas dovodi k Bogu nas može i od Boga odvesti, ali za Boga, koliko god bio dubok ponor našeg grijeha, postoji nada za iskupljenje, a to je u onome što je oprečno grijehu, a to je vjera. Kao što je neravnoteža nužni aspekt odnosa koji čine čovjeka, tako je i grijeh nužni aspekt čovjeka, upravo jer smo rođeni prema Adamu, te čovjek ne postaje očajnim kada počine grijeh već je od rođenja grešan i stoga očajan. Kada grešnih spozna Boga, kao i Adam u rajskom vrtu, on stoji pred Bogom u svome grijehu; grijeh se tu objašnjava kao želja da ne budemo svoje ja, kao i želja da budemo svoje ja pred Bogom. Tako grešnik ili uzima svoje ja i opravdava svoje zlo djelo, ili odbacuje svoje ja i neopravdana se pred nikim. Pred Bogom je Adam stajao ne samo u grijehu, nego i u sramu, jer je znao da se odmakao od Boga, a u takvom očaju preko znanja se skriva vjera i nada za mogućnost iskupljenja. Prema Sokratu jedino u što čovjek može biti siguran je to da zna da ništa ne zna, a prema Kierkegaardu, koji navodi neznanje kao grijeh i odmicanje od svoga ja, upravo ističe da čovjek kršćanin je uvijek svjestan da stoji pred Bogom i koji zna da je grešan, te koji zna da preko Krista je moguće oproštenje grijeha. U oproštenju grijeha mi isto spoznajemo sebe kao individuu, jer Bog sudi i oprašta ne masi, nego pojedincu, i ne stoji u odnosu prema nama kao u masu, nego u individualnom odnosu kao „ja i ti.“